

Η Θρησκευτική Μεταρρύθμιση

Ν. ΣΤΑΥΡΙΔΗΣ-ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ, Ιστορικός MSc

Η διάδοση του χριστιανισμού κατά τον μεσαίωνα

- Ρωμαιοκαθολικοί, περ. 1400
- Ορθόδοξοι, περ. 1400
- Μονοφυσίτες
- Μουσουλμάνοι
- Διάδοση χριστιανισμού στη Δύση στα μέσα του 8ου αιώνα
- - - Μέγιστη έκταση των σταυροφορικών κρατών στην ανατολή το 12ο αιώνα
- + Προσκυνήματα
- Σημαντικές επισκοπές
- (948) Χρονολογία ίδρυσης επισκοπής ή εκχριστιανισμού της περιοχής

Τα τρωτά της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας

- Διοικητική ανεπάρκεια
- Υπερβολική πολυτέλεια
- Ηθική διαφθορά
- Αμάθεια της πλειονότητας του κλήρου
- Έλεγχος των πιστών με την απειλή του κακού και εκμετάλλευσή τους

▲ Ευλογηφία με το Χριστό και τον πάπα. Ο Χριστός με φτωχικά ρούχα, πάνω σε γαϊδουράκι, ενώ ο πάπας με πλούσια ρούχα, πάνω σε άλογο. Γύρω στο 1540, Νυρεμβέργη (Γερμανία), Εθνικό Γερμανικό Μουσείο.

Η συμβολή του
Ανθρωπισμού
στην εκδήλωση
της
Μεταρρύθμισης

Ανθρωπιστές:

1. Καταδικάζουν τις
πρακτικές της
Εκκλησίας.

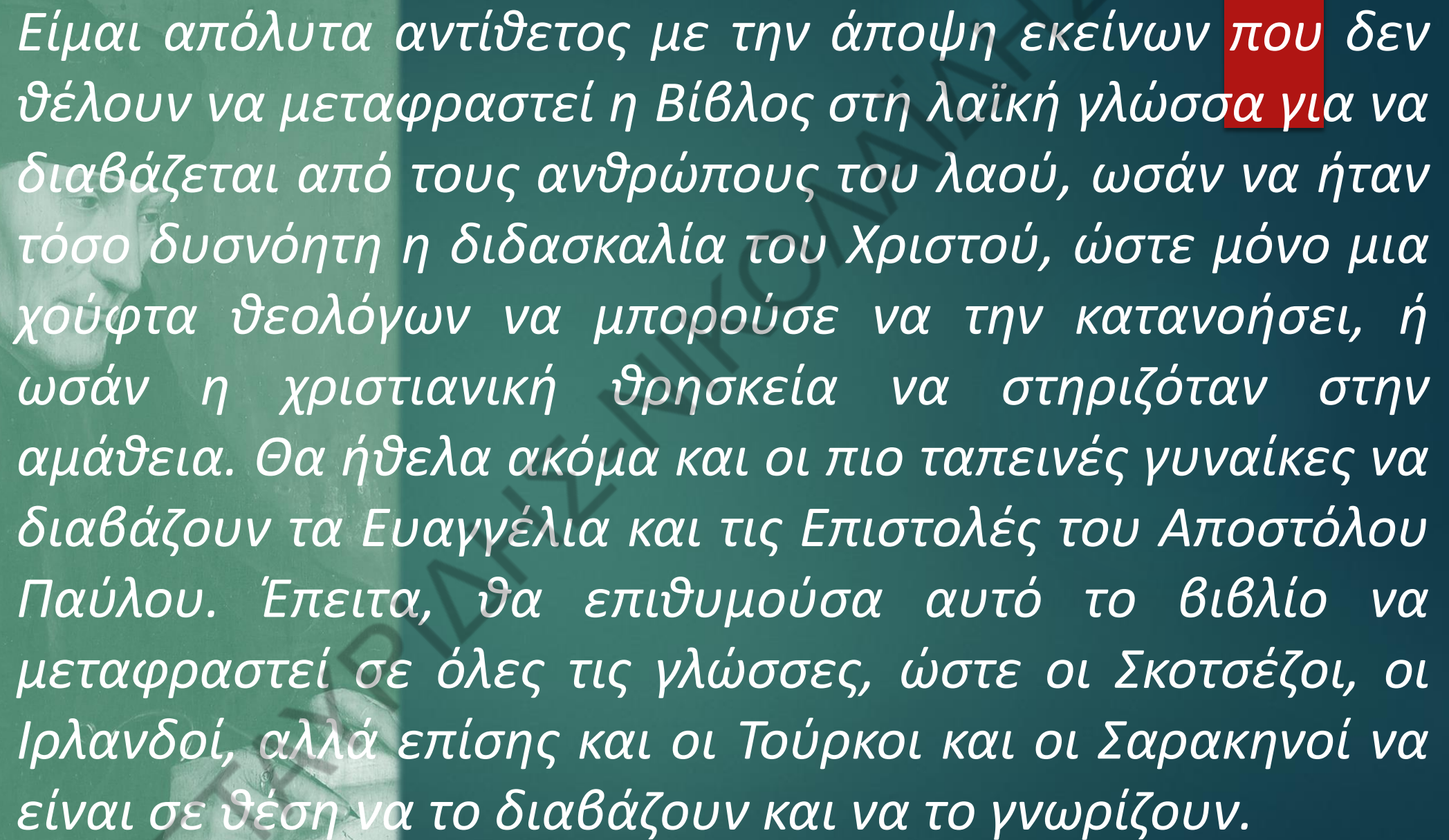
2. Στηλιτεύουν τις
δεισιδαιμονίες του
λαού.

3. Αντιπροτείνουν
μια ειλικρινή πίστη
βασισμένη στο
αληθινό μήνυμα
του Χριστού.

4. Υποστηρίζουν
την άμεση επαφή
των Χριστιανών με
το θείο λόγο (Αγία
Γραφή) σε λαϊκή
γλώσσα.

ΠΩΛΗΣΗ ΣΥΓΧΩΡΟΧΑΡΤΙΩΝ

Είμαι απόλυτα αντίθετος με την άποψη εκείνων που δεν θέλουν να μεταφραστεί η Βίβλος στη λαϊκή γλώσσα για να διαβάζεται από τους ανθρώπους του λαού, ωσάν να ήταν τόσο δυσνόητη η διδασκαλία του Χριστού, ώστε μόνο μια χούφτα θεολόγων να μπορούσε να την κατανοήσει, ή ωσάν η χριστιανική θρησκεία να στηριζόταν στην αμάθεια. Θα ήθελα ακόμα και οι πιο ταπεινές γυναίκες να διαβάζουν τα Ευαγγέλια και τις Επιστολές του Αποστόλου Παύλου. Έπειτα, θα επιθυμούσα αυτό το βιβλίο να μεταφραστεί σε όλες τις γλώσσες, ώστε οι Σκοτσέζοι, οι Ιρλανδοί, αλλά επίσης και οι Τούρκοι και οι Σαρακηνοί να είναι σε θέση να το διαβάζουν και να το γνωρίζουν.

Έρασμος, Πρόλογος στην Καινή Διαθήκη, 1516

Η ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΤΟΥ ΛΟΥΘΗΡΟΥ

ΜΑΡΤΙΝΟΣ ΛΟΥΘΗΡΟΣ

Πάπας ΛΕΩΝ Ι΄

Χρονολόγιο

- 1517 (Οκτώβριος):

θυροκόλληση των «95 θέσεων» του Λουθήρου στην εξώθυρα του καθεδρικού ναού της Βιτεμβέργης.

AMORE ET STUDIO ELUCIDANDAE
ueritatis hae subscripta disputabunt Vuittenbergae, Praeside
R. P. Martino Luther, Artium & S. Theologiae Magistro, et
deinceps ibidem lectore Ordinario. Quare petit ut qui non
sunt uerbis praesentes nobiscum disceptare, agant id literis ab
sentes. In nomine domini nostri Iesu Christi. Amen.

- i Ominis & Magister noster Iesus Christus, di
cendo poenitentiam agite &c. omnem uitam si
delium, poenitentiam esse uoluit.
- ii Quod uerbum poenitentia de poenitentia sacra
mentali (i. confessionis & satisfactionis quae
sacerdotum ministerio celebratur) non po
teat intelligi.
- iii Non tamen sola intedit interior, immo interior nulla est, nisi
foris operetur uarias carnis mortificationes.
- iiii Manet itaque poena donec manet odium sui (i. poenitentia uera
intus) scilicet usque ad introitum regni caelorum.
- v Papa non uult nec potest, ullas poenas remittere: praeter eas,
quas arbitrio uel suo uel canonum imposuit.
- vi Papa non potest remittere ullam culpam, nisi declarando & appro
bando remissam a deo. Aut certe remittendo casus reueruatos
sibi, quibus contempnis culpa profus remaneret.
- vii Nulli profus remittit deus culpam, quia simul eum subijciat
humilitatam in omnibus sacerdoti suo uicario.
- viii Canones poenitentiales solum uiuentibus sunt impositi: nihilque
morituris, secundum eosdem debet imponi.
- ix Inde bene nobis facit spiritus sanctus in Papa: excipiendo in su
is decretis semper articulum mortis & necessitatis.
- x Indocete & male faciunt sacerdotes ij, qui morituris poenitentias
canonicas in purgatorium reueruant.
- xi Zizania illa de mutanda poena Canonica in poenam purgato
rii, uidentur certe dormientibus Episcopis seminata.
- xii Osta poena canonica non potest, sed ante absolutionem impo
nebantur, tanquam tentamenta uerae contritionis.

DISPUTATIO DE VIRTUTE INDVLTGEN.

- xiii Morituri, per mortem omnia soluunt, & legibus canonum mor
tuum tam sunt, habentes iure earum relaxationem.
- xiiii Imperfecta sanitas seu charitas morituri, necessario secum fert
magnum timorem, tantoque maiorem, quanto minor fuerit ipsa.
- xv Hic timor & horror, satis est, se solo (ut alia taceam) facere poe
nam purgatorii, cum sit proximus desperationis horror.
- xvi Videntur, infernus, purgatorium, caelum differre: sicut despe
ratio, prope desperationem, securitas differunt.
- xvii Necessarium uidetur animabus in purgatorio sicut in uici hor
rorem, ita augeri charitatem.
- xviii Nec probatum uidetur ullis, aut rationibus, aut scripturis, quod sint
extra statum meriti seu augendae charitatis.
- xix Ne hoc probatum esse uidetur, quod sint de sua beatitudine certae
& securae, saltem oes, licet nos certissimi simus.
- xx Igitur Papa per remissionem plenam omnium poenarum, non simpli
citer omnium intelligit, sed a seipso tamen modo impositarum.
- xxi Errant itaque indulgentiarum praedicatores ij, qui dicunt per Pa
pae indulgentias, hominem ab omni poena solui & saluari.
- xxii Quia nullam remittit animabus in purgatorio, quam in hac ui
ta debuissent secundum Canones soluere.
- xxiii Si remissio ulla omnium omnino poenarum potest alicui dari: certum
est eam non nisi perfectissimis, i. paucissimis dari.
- xxiiii Falli ob id necesse est, maiorem partem populi: per indifferentem
illam & magnificam poenam soluta promissionem.
- xxv Qualis potestate habet Papa in purgatorio generaliter talis habet
quilibet Episcopus & curat in sua dioecesi, & parochia specialiter.
- i Optime facit Papa, quod non potestate clauis (quam nullam habet)
sed per modum suffragii, dat animabus remissionem.
- ii Homines praedicant, qui statim, ut iactus nummus in cistam tin
nerit, euolare dicunt animam.
- iii Certum est nummo in cistam tintiente, augeri quaelcumque & auaritia
posse: suffragium autem ecclesiae est in arbitrio dei solius.
- iiii Quis scit si omnes animae in purgatorio uelint redimi, sicut de
sancto Severino & paschali factum narratur.
- v Nullus securus est de ueritate suae contritionis: multo minus
a ij

- **1520** : ο πάπας Λέων Ι΄ καταδικάζει ως αιρετικές τις 41 από τις 95 'θέσεις' του Λουθήρου και τον καλεί να τις ανακαλέσει εντός 60 ημερών.
- **(10 Δεκεμβρίου)** Ο Λούθηρος καίει δημοσίως το παπικό έγγραφο και απαντά στον πάπα γράφοντας το βιβλίο *Ενάντια στη Βλάσφημη Βούλα του Αντίχριστου*.
- **1521** (3 Ιαν.) ο πάπας αφορίζει τον Λούθηρο.

1
This is the first of the ten
The first of the ten
The first of the ten
The first of the ten
The first of the ten
The first of the ten
The first of the ten
The first of the ten
The first of the ten
The first of the ten

Έντυπη λουθηρανική
προπαγάνδα: Ο
Καθολικός μοναχός
ως ασκός του
διαβόλου(αριστερά).

Το παπικό τέρας.
Αναζωπύρωση των
αποκαλυπτικών
οραμάτων και
εσχατολογικών
αγωνιών του
Μεσαίωνα (δεξιά).

ΚΑΡΟΛΟΣ Ε' ΤΩΝ ΑΨΒΟΥΡΓΩΝ
Αυτοκράτωρ της Αγίας
Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας του
Γερμανικού Έθνους

- 1521 (Απρ.): Ο Λούθηρος καλείται σε απολογία ενώπιον της αυτοκρατορικής Δίαιτας στη Βορμς.

Ο Λούθηρος στη Δίαιτα (Ράιχσταγκ) της Βορμς (έγχρωμη ξυλογραφία, 1557)

Η απολογία του Λουθήρου τελείωσε με τα εξής λόγια:

Εάν δε με πείσουν, με επιχειρήματα από την Αγία Γραφή ή με αδιάσειστη λογική, δεν μπορώ να αναιρέσω τις θέσεις μου, γιατί δεν πιστεύω στο αλάθητο του πάπα, ούτε στο αλάθητο των συνόδων, γιατί όλοι γνωρίζουν ότι πολλές φορές και οι πάπες και οι σύνοδοι έχουν σφάλει και έχουν πέσει σε αντιφάσεις. Εγώ έχω πειστεί από τα βιβλικά επιχειρήματα που έχω ήδη αναφέρει, και είμαι απόλυτα ενωμένος με τον λόγο του Θεού. Δεν μπορώ και δεν θέλω να ανακαλέσω τίποτα, γιατί δεν είναι ορθό, και μάλιστα είναι επικίνδυνο να πράττει κανείς αντίθετα με τη φωνή της συνείδησής του. Ο Θεός ας με βοηθήσει. Αμήν

Φρειδερίκος Γ'

Ο Πύργος του Βάρτμπουργκ. Σε αυτόν παρέμεινε για λόγους ασφαλείας, φιλοξενούμενος από τον πρίγκηπα-εκλέκτορα Φρειδερίκο Γ' της Σαξονίας, για περίπου 10 μήνες ο Λούθηρος (Μάιος 1521 – Μάρτιος 1522) χρησιμοποιώντας τον χρόνο της εκεί παραμονής του για την συμπλήρωση της μετάφρασης της Καινής Διαθήκης στη γερμανική γλώσσα.

fol. 486
1712-11-151
f. Baumgarten
1712

*Diese Bibeldruckung ist die so selten zu findende
 letzte Edition der ersten Druckung des
 Jahr 1534 welche mit dem Titel
 "Biblia das ist die heilige Schrift
 der Alten Testamenten" versehen
 ist. Sie ist in 47. 48.
 Conf. S. Baumgarten hands on the first printed
 copy of the first edition of the Bible
 in 1534 and is the last edition of the first
 edition of the Bible.*

**Biblia das ist die
 ganze Heilige Sch-
 riftte Deutsch.
 Vart. Luth.
 Wittenberg.
 Begnadet mit Kurfürstlicher zu Sachsen
 freibeit.
 Gedruckt durch Hans Luffe.
 M. D. XXXIII.**

NATVS ES ISLEBII DIVINE PROPHETA LVTHERE, IAPETTI DE GENTE PRIOR MAIORVE LVTHER.
RELLIGIO FVLGET, TE DVCE PAPA IACE T. NEMO FVIT, TV PAR DOCTE MELANTHON ERAS

Ο Μαρτίνος Λούθηρος σε προχωρημένη ηλικία, και ο στενότερος συνεργάτης του στη Βιτεμβέργη και στην ηγεσία του λουθηρανικού κινήματος, Φίλιππος Μελάγχθων.

Η πορεία προς τον 1^ο Θρησκευτικό πόλεμο στην Ευρώπη:

- **1529** : η Αυτοκρατορική Δίαιτα αποκηρύσσει τον Λουθηρανισμό.

Οι Γερμανοί ηγεμόνες-οπαδοί του Λουθήρου 'διαμαρτύρονται', εξ ου και αποκλήθηκαν **Προτεστάντες** < **protestor** = διαμαρτύρομαι.

- **1530**: οι ίδιοι ηγεμόνες υποβάλλουν στη Δίαιτα της Αυγούστας κείμενο με τις βασικές αρχές του λουθηρανισμού (**Ομολογία της Αυγούστας**).

- 1546 – 1555: πόλεμος λουθηρανών και αυτοκρατορικών στη Γερμανία.
- 1555: Ειρήνη της Αυγούστας

Η ΔΙΑΔΟΣΗ ΤΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗΣ

ΖΒΙΓΓΛΙΟΣ (1484-1531)

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΛΒΙΝΟΣ (1509-1564)

ΕΡΡΙΚΟΣ Η' ΤΥΔΩΡ

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΤΗΣ ΑΡΑΓΩΝΙΑΣ

Η Αντιμεταρρύθμιση

- Μοναχικά τάγματα (άσκηση προπαγάνδας υπέρ του ρωμαιοκαθολικισμού)
- Ιερά Εξέταση (όργανο καταστολής μεταρρυθμιστικών ιδεών)
- Συμβούλιο Λογοκρισίας (index librorum prohibitorum)
- Σύνοδος του Τρέντο (1545-1563)

Μέτρα
προπαγάνδας και
καταστολής

Μέτρα για την
εξυγίανση και
αναμόρφωση της
Εκκλησίας

Η ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΤΡΕΝΤΟ (1545-1563)

Maria van Beckum, en Ursel, haers Broeders Wijf. 1544.

Μάρτυρες του
Προτεσταντισμού

Οι συνέπειες της Μεταρρύθμισης

- Η θρησκευτική ενότητα της (δυτικής) Ευρώπης αποτελεί παρελθόν.
- Προκύπτει διαχωρισμός σε τμήματα με διαφορετικό ιδεολογικο-πολιτικό προσανατολισμό.
- Υποβοηθείται η διαμόρφωση **εθνικών ταυτοτήτων**.
- Μακροχρόνιος πανευρωπαϊκός πόλεμος (Τριακονταετής, 1618-1648).
- Η Μεταρρύθμιση συμβάλλει στην ανάπτυξη του **κοινοβουλευτισμού** και του **καπιταλισμού**.
- Αυτονομία στη δράση του ατόμου – αλλαγές στη νοοτροπία και στις κοινωνικές σχέσεις.

**Οι θρησκείες στην Ευρώπη
μετά τη μεταρρύθμιση και
την αντιμεταρρύθμιση
(17ος αιώνας)**

- Ρωμαιοκαθολικοί
- Ορθόδοξοι
- Ουνίτες
- Μουσουλμάνοι
- Λουθηρανοί
- Καλβινιστές
- Αναβαπτιστές
- Αγγλικανοί
- Κύρια προτεσταντικά πανεπιστήμια
- Σύνορα 1683

Οι συνέπειες της Μεταρρύθμισης στην οικονομία...

Είναι αλήθεια πως η χρησιμότητα ενός επαγγέλματος, κι επομένως και η εύνοια που του δείχνει ο Θεός, μετριέται κατά κύριο λόγο με ηθικούς όρους που αναφέρονται στη σπουδαιότητα των αγαθών που παράγονται απ' το επάγγελμα για την κοινότητα. Αλλά ένα επιπρόσθετο και, πάνω απ' όλα, το πιο σημαντικό πρακτικά κριτήριο βρίσκεται στο κατά πόσο το επάγγελμα είναι επικερδές για τον ιδιώτη. Γιατί αν αυτός ο Θεός, του οποίου το χέρι ο πουριτανός βλέπει σε όλα τα συμβάντα της ζωής, δείχνει σε κάποιον απ' τους εκλεκτούς του μια ευκαιρία για κέρδος, αυτός πρέπει να το αποκτήσει. Γι' αυτό ο πιστός χριστιανός οφείλει να ακολουθεί τη φωνή του Κυρίου με το να εκμεταλλεύεται την ευκαιρία που του προσφέρεται. «Αν ο Θεός σου δείχνει έναν τρόπο με τον οποίο μπορείς να κερδίσεις νόμιμα περισσότερα παρά με έναν άλλον τρόπο, αν τον αρνηθείς και διαλέξεις τον λιγότερο επικερδή, εναντιώνεσαι σε έναν από τους σκοπούς του επαγγέλματός σου κι αρνείσαι να είσαι διαχειριστής του Θεού και να δεχθείς τα δώρα Του[...]».

Πουριτανός = μέλος θρησκευτικής προτεσταντικής κίνησης του 16^{ου} και 17^{ου} αι., που προέβαλλε το αίτημα της εκκαθάρισης της Εκκλησίας της Αγγλίας από στοιχεία του Καθολικισμού και υιοθετούσε μεγάλη αυστηρότητα στα ήθη.

...και στην πολιτική

Μερικές τάσεις της μεταρρυθμιστικής σκέψης συνετέλεσαν επίσης στον περιορισμό του πολιτικού απολυταρχισμού. [...] μερικοί καλβινιστές στην Αγγλία και τις Κάτω Χώρες όχι μόνον αποδέχονταν το δικαίωμα της επανάστασης αλλά και το εφάρμοζαν στην πράξη. Στην Αγγλία επίσης, προτεστάντες του 17^{ου} αιώνα, εισήγαγαν την αρχή της δημοκρατίας στη διοίκηση της εκκλησίας τους και υποστήριζαν ότι οι αρχές αυτές πρέπει να επεκταθούν στη διακυβέρνηση της χώρας. Μερικοί έφταναν τόσο μακριά, ώστε να υποστηρίζουν ότι «ο χειρότερος άνθρωπος στην Αγγλία πρέπει να έχει γνώμη στην εκλογή της κυβέρνησης που τον διοικεί». Τέτοιες απόψεις ήταν οι πρώτες εκφράσεις της αληθινά δημοκρατικής σκέψης στους νεότερους χρόνους.

Ε. Burns, *Ευρωπαϊκή Ιστορία*, τ. Α', σελ. 159-160

